

el. Czuczor ekkor már egyre gyakrabban tekint a Magyar Tudományos Akadémia felé, és egyre inkább legnagyobb alkotása a Nagy szótár gondolata foglalkoztatja. A Hunyadiász azonban — befejezetlenül is — irodalmunk értékes alkotása. Az 1829-ben elkészült vázlatról írja Toldynak: „Már feljegyeztem a munka alapvonalját, a befolyó személyeket, ezeknek karaktereit, a főbb cselekedeteket s epizódokat. A cselekmény középpontjában Magyarország kulcsa, Nándorfehérvárnak 1456-os ostroma áll.” 1832. június 26-án Toldynak írt levelében arra kéri, hogy a Hunyadi Jánosról írt prózai dolgozatot olyan formán adja ki, mint az Aradi gyűlést, majd így folytatja: „Köszönöm, édes barátom, hogy munkálkodásra nógatni meg nem szűnöl. Valóban szükségem van oly hű baráti szívre, mert — ismétlem panaszomat — sok izetlen óráim megakasztanak igyekezetemben.”

Czuczor versei — Petőfiéhez hasonlóan — a népről szóltak, népies stílusban íródtak. Így sok verse a köznép ajkán őrződött meg, és népdalként énekelték. Ilyen például a Fűj, süvölt a Mátza szele, amit Kodály is feljegyzett népdalgyűjtő útján.

Erdélyi János jegyezte fel Czuczor „népdalairól”: „Czuczor igen sok dala nem az övé többé, hanem a népe, amely azokat lekapkodta ajkairól, különösen Komárom táján, Győr felé, a Rába-közön, de a Tisza mentében is: egy-kettő elfelejtheti, de a sokaság nem egykönnyen.” Erdélyi János népdalgyűjtésében Czuczor 23 verse szerepel. „Népdalai” nagyrészt az általa szerkesztett Komáromi Kalendáriumban jelentek meg.

A Győrött megkezdett nyelvészeti ténykedését Komáromban is folytatta. Értekezést írt Újításról a nyelvben címmel, amit a Tudománytár közölt 1834-ben. Komáromi tanárkodásának idején választották meg a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, 1831. február 17-én. 1835. szeptember 12-én pedig az Akadémia segédjegyzőjévé nevezték ki. Ugyanez év október 19-én hagyta el Komáromot és költözött Pestre.

Czuczor emléket régi iskolája, a komáromi Benedek-rendi gimnázium kegyelettel őrizte meg. A nagy költő halála után, az iskola önképzőköre a Czuczor Gyergely Önképzőkör nevet vette fel.

Dr. Szénássy Zoltán

Petőfi-szobor és Varga Ferenc-emléktábla Mezőkomáromban. Fejér megye szélén, a Sió magas löszpartján fekvő mezőföldi falu, Mezőkomárom példamutatóan ápolja és megbecsüli neves fiainak és történelmünk nagyjainak emlékét, melynek csíráját még dr. Zákonyi Ferenc, a Balaton-vidék neves kutatója, a település hajdani főjegyzője hintette el. Példás ügybuzgalma révén az 1940-es évek elején bízták meg Jálcis Ernő budapesti szobrász-

művészt Petőfi Sándor mellszobrának elkészítésével. A háború miatt nem állíthatták föl a műköbe faragott Petőfi-szobrot. Ünneplés avatására 1948. március 15-én került sor Mezőkomáromban. A szabadságharc centenáriumban legnagyobb költőnkrol neveztek el a község legrégebb utcáját, s az utca elején kialakított kis téren állították fel szobrát. A műköbe faragott plasztikát megviselte az idő vasfoga: vastag repedés keletkezett a fején és a talpazaton. A sérüléseket restaurálással már nem lehetett helyrehozni, ezért a Lajoskomáromi Nagyközségi Közös Tanács — 1977 óta oda tartozik a település közigazgatásilag — úgy döntött, hogy újjafaragatják a szobrot. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus megbízásából Garami László szobrászművész sűttöi mészkőből készítette el hű másolatát.

Az anyagában megújult Petőfi-szobor ünneplés avatására 1986. március 14-én került sor. Mezőkomárom apraja-nagyja kivonult az eseményre. Csóbor Eszter igazgatóhelyettes avatóbeszédében fölidézte a márciusi ifjak helytállását, s vezérik, Petőfi Sándor alakját. A leleplezés után elborították a szobor talpazatát az emlékezés koszorúi és virágcsokrai.

Két hónappal a szoboravatás után, 1986. május 26-án újabb rangos eseményt rendeztek a községben: leleplezték dr. Varga Ferenc állatorvos-professzor emléktábláját. Varga Ferenc 1835. október 15-én született Mezőkomáromban, s ő volt hazánkban az állatorvosi sebészet úttörője, első professzora, az Állatorvosi Akadémia első igazgatója. Avatóbeszédében dr. Tamás László kandidátus, az Állatorvostudományi Egyetem tanszékvezető professzora idézte föl a neves előd pályafutását. A leleplezés és koszorúzás után emlékkiállítás nyílt dr. Varga Ferenc állatorvos-professzor hagyatékából a helyi művelődési házban. *(Ifj. Kálmán Gyula)*

Türr István és a magyar vízgazdálkodás

(Pásztor Zoltán rebrója)

Hazánk a polgári forradalom felemásan megoldott, illetve megoldatlan problémáival érkezett a XIX. század második feléhez. A kiegyezést követően viszonylag gyors, de ellentmondásokkal és buktatókkal telített a tőkés fejlődés. Ebben a sajátos és bonyolult helyzetben az ország gazdasági életét a kapitalizmus irányába előrevivő termelőerők feilelesztése — ipar, mezőgazdaság, vasútépítés, hajózás, öntözés —, a közművelődés előmozdítása találkozott alapvető nemzeti érdekeinkkel. Ennek felismerése, az érdekében kifejtett széles körű és sokirányú szervező- és propagandatevékenység, gazdag nemzetközi tapasztalatainak és kapcsolatainak önzetlen felhasználása Türr István elévülhetetlen érdeme.

Türr István Baján született 1825. augusztus 11-én, és 1908. május 3-án halt meg Budapesten. 17 évesen a Pécssett állomásozó 52. gyalogezred önkéntes katonája lett. Az 1848-as forradalmi események kapcsán Lombardiába vezényelték, ahol átszökött az oszlok ellenőrzése alá tartozó piemonti területre. Megbízást kapott az olaszországi magyar légió megszervezésére és vezetésére. Közben mint katonaszökevényt az osztrák hatóságok halálra ítélték. A szabadságharc leverése után Svájc, majd néhány évre London volt tevékenységének színhelye, ahol tőzsdeügynökként dolgozva gazdag pénzügyi-közgazdasági ismereteket szerzett. A krími háború idején szerepet vállalt az angol—török hadseregben.

1856-ban Konstantinápolyban megismerkedett Ferdinánd Lesseps mérnökkel. Itt teremtette meg kapcsolatait a magyar emigráció több tagjával — Klapka, Teleki —, és vállalt bonyolult közvetítő szerepet. Nem szakadt meg összeköttetése az olasz forradalmárokkal sem, tevékeny résztvevője lett az olasz egyesítési mozgalomnak. Garibaldi közvetlen munkatársa volt. Érdemeiért altábornagyi rangot kapott. Nemzetközi hírnevét is az olasz nép szabadságharcában és az egységes Olaszország megteremtéséért folytatott küzdelem élvonalában vállalt szerepe alapozta meg.

Az 1867-es kiegyezés amnesztiát hozott Türr számára is. Hazatérve tanulmányozta az itthoni gazdasági viszonyokat. A kedvezőtlen tapasztalatok arra ösztönözték, hogy széles körű szervezőmunkába fogjon a gazdasági és a kulturális élet fellendítése érdekében. Sokirányú és több évtizedes hazai munkásságának központjában a *gazdasági kérdések* álltak. Széchenyihez hasonlóan azon volt, hogy a külföldön szerzett tapasztalatokat hazája fejlesztésére használja fel. Gazdaságpolitikai nézeteit azok a tanulmányai, cikkei, előadásai mutatják, amelyek a hitelről, a csatornaépítés, az öntözés, és a vízi közlekedés fejlesztéséről, az utakról, a magyar mezőgazdaság létfontosságú problémáiról írt vagy tartott.

A hosszabb távot követően fokozott patriotizmusa is közrejátszott abban, hogy 1868 márciusában, majd 1869 tavaszán beutazta az egész Bácskát. A látottak hatására széles körű szervezőmunkába kezdett a Ferenc-csatorna rekonstrukciója és bővítése érdekében. A tervezésben Klász Márton királyi építészeti felügyelő mellett olasz, francia és holland mérnökök is részt vettek. A 118 km hosszú Bezdán—Óbecse közötti Duna—Tisza-csatornát, a Ferenc-csatornát Kiss József és Kiss Gábor mérnökök a XVIII. század végén tervezték és 1793—1802 között építették. Türr István terve és munkája: a meglévő Ferenc-csatorna XIX. szd. második felében végrehajtott rekonstrukciója, valamint az új, 46 km hosszú Baja—Bezdán közötti tápcsatorna, és a Ferenc-csatornát a Dunával dél felé összekötő 68 km hosszú Szapár—Újvidék közötti öntöző-hajózó csatorna, a volt Ferenc-csatorna építése 1871—1875, illetve 1871—1879 között.

Közben Türr egyre intenzívebben foglalkozott a magyar vízgazdálkodással, mint az egész gazdasági élet előmozdításának egyik eszközével. Elemezte a francia, az indiai, az angol, olasz és amerikai tapasztalatokat, a holland védműveleteket, a magyar folyószabályozás korábbi történetét. Mind a külföldi, mind a korábbi hazai tapasztalatokat az illetékes vezető szervek és a közvélemény figyelmébe ajánlotta olyan összehasonlításokkal és következtetésekkel, amelyek a konkrét magyar viszonyoknak felelnek meg. A mezőgazdasági termelés fejlesztése érdekében különösen fontosnak tartotta a csatornázást. Hangsúlyozta, hogy a szorgalmas öntözés csak gondos megművelés és kellő trágyázás mellett hozhat kedvező eredményt.

1879-ben — a szegedi árvízkatasztrófa évében — több alkalommal tartott beszédet. Ugyanebben az időszakban emlékirattal fordult a kormányhoz. Egyre szuggesztívebben akarta magával ragadni és megnyerni a közvéleményt a vízgazdálkodással kapcsolatos problémák megoldásához. Rámutatott, hogy a Bánság felvirágzását mindenképpen előmozdította a Béga-csatornának köszönhetően, hiszen a korábbi mocsaras gazdag termőföldekké lettek. Az Alsó-Bácska meggazdagodása, virágzóvá tétele döntő mértékben a Ferenc-csatorna létrehozásának volt a következménye. A közvéleményre jelentős hatást gyakorolt 1879. november 23-án elmondott beszédét így fejezte be: „Nem tengerentúli expedícióra hívom én fel Önöket, hanem a tenger által adományozott földünk, hazánk és országunknak a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem terén virágzóvá tételére. Ha azt akarjuk, hogy az isten segítsen, kezdjünk magunkon segíteni.”

Hazánk a közlekedés fejlődésében is sajátos utat járt. A polgári fejlődésben előrehaladottabb nyugat-európai országokban a vasutak elterjedése előtt nagy csatornázási munkálatokat hajtottak végre. A megépített csatornák bonyolódott le a termékek szállításának jelentős része, s ez mind a mezőgazdaság, mind pedig az ipar fejlődését nagymértékben elősegítette. A gyors fejlődésnek induló vasúti közlekedés már viszonylag fejlett vízi úthálózatot talált. Nálunk a vasútépítés gyors üteme a vízi közlekedést háttérbe szorította, de figyelemre méltó, hogy ennek ellenére igen hamar felismerték a két közlekedési eszköz, a vasút és a víz egymást kiegészítő jellegét és összehangolásának szükségességét.

Magyarországon a XIX. század közepén még nem volt kiépített hajózható csatornarendszer, aminek hiányát a vasútépítés — kétségtelenül indokolt és az egész ország gazdasági életére kiható — fokozott üteme sem tudta ellensúlyozni. A kormány nagy erővel karolta fel a vasútépítés ügyét. Rövid idő alatt hatalmas összegeket fordítottak a vasutak építésére, de ez — a fejlődés elősegítése mellett — hozzájárult az államháztartás egyensúlyának megbomlásához is. Ezek a körülmények a nemzetközi tapasztalatokkal együtt tovább erősítették Türr Istvánban a vizek szabályozásának és az egész országot átfogó hajózható csatornák kiépítésének gondolatát.

A jórészt külterjes, monokulturális (kenyérgabona) mezőgazdasággal rendelkező Magyarországon — elképzelése szerint — mindenképpen a természetes nagy folyókat, a Tiszát, a Dunát, a Drávát, a Szávát kell úgy összekötni, hogy a hajózható csatornarendszer behálózza az egész országot és elősegítse, hogy a magyar gabona az olcsó és gyors szállítás következtében az amerikai és az orosz gabona előtt jelenjen meg a nyugat-európai piacon.

1879-ben ismét emlékirattal fordult a kormányhoz. A kormány egy öttagú bizottságot küldött ki az előterjesztett elgondolás tanulmányozására. E bizottság Türr javaslatait megerősítve a vízi úthálózat fejlesztése érdekében egy állandó vízi pénzügyi alap létesítését szorgalmazta. Erőfeszítése ellenére azonban csupán a Ferenc-csatorna hálózati létesítése sikerült — „a törzs a karok és lábak nélkül” — ahogy ő nevezte.

Türrnek jelentős érdemei voltak több külföldi csatornaépítési munkálat megszervezésében és irányításában. A megfelelő előkészületek után — melyben magyar szakemberek is részt vettek — 1876-ban a kolumbiai kormánytól engedélyt kapott a Darien-földszoros átvágására (ezt a munkát folytatja a későbbi Panama néven ismert részvénytársaság Lesseps vezetésével), majd 1881-ben a görög kormány adott Türr számára megbízást a Korinthoszi-csatorna létesítésére és üzemeltetésére. Nagy érdeklődéssel tanulmá-

Irodalom: Országos Levéltár, Bp.: Türr-iratok. — Türr István Múzeum (Baja): Türr-iratok. — *Goda Béla:* Türr tábornok. Bp., 1825. — *P. Károlyi Zsigmond:* A vízhasznosítás, vízépítés és vízgazdálkodás története Magyarországon. Bp., 1960. — *Faludi Gábor:* Gondolatok Türr István értékeléséhez, Vízgazdálkodás 1968/3. — *Faludi Gábor:* Vázlat Türr István vízgazdálkodási nézeteiről. Földrajzi közlemények, 1974/3. — *Faludi Gábor—Kubátov János:* 150 éve született Türr István. Vízgazdálkodás, 1975/6. és 1976/1. — *Faludi Gábor:* Türr tevékenysége Magyarország gazdasági-műszaki felvirágoztatásáért. Tudomány és Mezőgazdaság, 1976/3.